

már nem csupán annak az előző időszakot jellemző illúziójának köddé válásával kellett szembenéznie, mely szerint „győztes országnak nem lehetnek területi veszteségei és határrevízió is csak abban az esetben kerülhet szóba, ha az ország területe ezáltal gyarapodik” (31). A szovjet vezetés ekkor már elérkezettnek látta az időt arra, hogy Beneš kormányával szemben — éppen az 1943-as szerződésre hivatkozva — burkolt fenyegetéseket éljen, illetve nyílt követelésekkel álljon elő.

A szovjet bábkormányként létrehozott ún. Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság 1944. júliusi megalakulása jelentette Beneš számára az utolsó szovjet figyelmeztetést: maga is hasonló „felszabadítókkal” találhatja magát szemközt (Gottwald és társai), amennyiben nem hajtja végre maradéktalanul Moszkva utasításait. Az elvárások pedig korántsem voltak szűkreszabottak: a lublini kormány elismerése, az ENSZ San Franciscó-i alakuló ülésén a szovjet érdekek képviselője (Eden: „szerencsétlen Masaryk — Ján Masaryk, külügyminiszterről, az államalapító T. G. Masaryk fiáról van szó — az oroszok száználmas rabja csupán” — 38.), a Csehszlovákiával szomszédos államokkal való viszony alárendelése a szovjet külpolitika céljainak („szomszédainkkal való kapcsolatainkat a szovjetekkel megkötött szerződésünk szellemében fogjuk alakítani” — Ján Masaryk újrív beszéde a BBC-ben 1944. december 31-én (39), a kelet és nyugat közötti „híd-szerep” látványos elutasítása („A dicsőséges Szovjetunióknak és a nagy nyugati demokráciáknak nincs szükségük ránk, mint közvetítőkre” — uo.). Majd mindezek megkoronázásaképpen: a szovjet vezetés 1945 márciusában Beneš-t újra Moszkvába invitálta, hogy a háború utáni csehszlovák belpolitikai erőviszonyok végleges kialakítását célzó tárgyalásokon a gottwaldi vonal teljes győzelmet arathasson Beneš koncepciója fölött.

Vajon akadt-e még Beneš fegyvertárában használható eszköz autonóm politikája morzsáinak megőrzésére? Brod ezen a ponton foglalja össze az elnök politikájával kapcsolatos főbb konklúzióit. Eszerint, noha kétségtelen, hogy a nyugati hatalmak Beneš-t már Jalta előtt Sztálin karjaiba hajszolták (mondhatnánk, az elnök valóban nem volt irigylésre méltó helyzetben, mégha magát kulcsszereplőnek tekintette is a bonyolult játszmában), a kapituláció bekövetkeztéért Beneš-t terheli a fő felelősség. A háború befejeztével győzőként, hazafiként és a polgári rend védelmezőjeként hazatérni kívánó elnök két végzetes illúzió áldozatává vált: a/ alábecsülte a sztálini politika veszélyeit (azt tehát, hogy a szovjet politika csupán az ellenség-vazallus dichotómiát ismerte, illetve hogy amíg a sztálini rendszer demokratizálódásába vetett vakhit a nyugati nagyhatalmak számára csupán keserű tanulságot, Csehszlovákia számára súlyos tragédiát jelentett); b/ háború alatt folytatott politikájában mindvégig túlbecsülte saját személyes súlyát. Még második moszkvai útja során (amely igazi kanossa-járásnak bizonyult számára) sem ismerte fel illúziói veszélyeit, és pusztán személyiségének erejében bízva (amolyan mesebeli ravasz rókaként) folytatta tovább partizánharcát.

A harc azonban ekkorra már eldőlt. A Kreml áldásával rendelkező Fierlinger-kormány bevetésre készen állt, és néhány hét múltán a Kassai Kormányprogram-

mal borított halotti fátylat a beneši autonóm Csehszlovákia ábrándjára. „Az emigráns államtanács egyik tagjának, V. Míseknek véleménye szerint: „Csehszlovákia náci protektorátusból kommunista protektorátussá válik” (48).

A szerző konklúzióit nem fölösleges talán megtoldanunk egy, a magyar olvasóban önkéntelenül is felvetődő kérdéssel: vajon Beneš tragikus kudarca nem vezethető-e vissza mindennek fölött álló nemzetállam-konceptiójára? Arra az illúzióra, amely minden bizonnyal nem csupán amiatt bizonyult anakronizmusnak régióink 20. századi történelmének sorsdöntő éveiben, mert legitimitását Beneš a sztálini diktatúra oltalma alatt vélte megtalálni.

1945 tavaszára a műtét, illetve az élveboncolás előkészületei végül is — a beteg aktív közreműködésével — megtörténtek. Lefolyását (1945-1948) a husáki „normalizáció” áldozatául esett, magát évtizedekig segédmunkásként fenntartó szerző két monográfiában foglalta össze („A Nagy Átverés Hadművelet”, „Győzelem és romlás”). Brod ezekben alighanem következetesen hí maradt a fentiekben tárgyalt elemzéseit jellemző revíziós alapállásához, más szóval a korszak, illetve annak meghatározó politikusai (főként Beneš elnök) eddigi megítélésének radikális újraértékeléséhez. Még valószínűbb, hogy álláspontja hamarosan kiváltja a polgári, baloldali, nemzeti, Beneš-párti és Beneš-ellenes stb. dogmatikus „pártkrónikások” elszánt kritikáját is.

Ha azonban elfogulatlan, semleges nézőpontból közelítünk a leírtakhoz, összefoglalásképpen elmondható, hogy Toman Brod élvezetes stílusban megírt, széles látókörű — hiteles dokumentumok aprólékos feldolgozásán alapuló — elemzései méltán számot tarthatnak a magyar olvasók érdeklődésére is. Komplex közép-európai szellemiségről tanúskodó szemléletmódja jelentős hozzájárulás térségünk sorskérdéseinek autentikus feltárásához.

Dobos Ferenc

## Nyelvi kisebbségek — kisebbségi nyelvek

European Communities-Comission: Linguistic minorities in the European Community: Linguistic minorities in the European Economic Community: Spain, Portugal, Greece — Summary of the report. Document. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1990. 68.

1990-ben hozta nyilvánosságra az Európai Közösségek Bizottsága három EK-tagállam: Spanyolország, Portugália, Görögország nyelvi kisebbségeiről szóló jelentésének összefoglalását.

Ez a publikáció az Európai Parlament 1980-tól megfigyelhető kisebbségi nyelv-védelmi törekvéseire, valamint az egyes EK-országok kisebbségeinek helyzetéről 1983-ban elkészített jelentésre nyúlik vissza és bizottságon belüli használatra szánták. Spanyolország és Portugália 1986-ban csatlakoztak az EK-hoz. A görögországi

helyzetre vonatkozó, mindeddig szegényes forrásbázis pedig kibővült. Az Európai Közösségek Bizottsága tehát kidolgoztatott egy második kiegészítő jelentést a Spanyolországban, Portugáliában és Görögországban lévő helyzetről. A munkálatok vezetésével Miquel Siguant, a barcelonai egyetem professzorát bízta meg. Az 1988-ban befejezett munka 344 szövegoldal és 200 dokumentumoldal terjedelmű. A kiadó intencióinak megfelelően már meglévő adatok alapján elkészített összeállítás és rendszerezés eredményéről van szó, nem pedig önálló kutatómunkáról. Az 1990-ben nyilvánosságra hozott összefoglalás Spanyolországra vonatkozóan bemutatja a kasztíliai többség mellett élő katalánokat, galíciaikat és baszkokat. Röviden felvázolja az Ibériai-félsziget nyelvtörténeti fejlődését, továbbá a kasztíliai nyelv „spanyollá válását”.

Lényeges változásokat Spanyolországban az 1987-es új alkotmány eredményezett, amely akceptálja a spanyol államszövetség keretei között meglévő kulturális és nyelvi sokféleséget és az országot 17 autonóm szövetségre osztja, amelyekben a kisebbségeknek hivatalos státuszuk van. A kisebbségi nyelvek területén már létezik nyelvtörvény, amely rögzíti a nyelvpolitika alapvonalait. A nyilvánosság és a közélet kétnyelvű, így például Katalóniában a hivatalos nyelv a kasztíliai és a katalán.

A publikáció négyötöd részét a spanyolországi soknyelvűségnek szentelik. Nevezett kisebbségek mellett utalnak az úgynevezett andalúziai és aragóniai problémára, amely tudományosan még nincs feldolgozva. Nem hagyják figyelmen kívül azon tényeket, hogy a mindenkori határterületeken portugálul és arabul (marokkói) is beszélnek.

A Spanyolországnak szentelt rész sikeres összefoglalás a régió soknyelvűségéről. Igen tömör formában bőséges információkat nyújt a kultúra, a politika, a művelődésügy, a tömegkommunikációs eszközök és a nyelvtörvény területéről. Az áttekintő szerkezet lehetővé teszi az érdeklődőknek a gyors tájékozódást.

Lényegesen soványabbra sikerült a portugáliai (másfél oldal) és a görögországi (kilenc oldal) kétnyelvűség ábrázolása. Portugália eleve kisebb érdeklődésre tarthat számot a kisebbségi kutatás szempontjából, hiszen az ország nyelvi szempontból egységesnek tekinthető.

A publikáció röviden bemutatja a nyelvi kisebbségeket Görögországban: a törökök és szlávul beszélőket, a valachokat, az arnautákat és a pomákokat. A népszámlálás kimutatta, hogy Görögországban ezen túl még 10 000 más nyelvű személy él, akiknek nyelvét nem tüntették fel külön-külön.

A Görögországra vonatkozó rész egyes esetekben olyan adatokra támaszkodik, amelyek több mint 40 évesek, ami a következtetések tudományos használhatóságát erősen csorbítja. Görögországban a mai nyelvpolitika legfontosabb alapelve, hogy kizárólag a görögöt ismeri el — az újjörög (dimotiki) formájában — hivatalos nyelvnek.

Marcus Galdina — Karin Höpp

## VISSZHANG

A Regio 1. számát a Rátkai Klubban mutattuk be 1992. március 26-án. Az estről a *Határok nélkül* című rádióműsor részletes tudósításban számolt be.

Az ez évi 1. számban sajnálatos módon kimaradt *A kárpáti németek a mai Szlovákia területén* című írás magyar fordítójának, Czente Miklósnak a neve. Ez annál is súlyosabb mulasztás, mert Czenthe Miklós talált rá a dolgozatra, a fordítást több ízben is átdolgozta, majd pedig a tanulmány alapján közvetlen kapcsolatba lépett a kárpáti németekkel foglalkozó németországi és szlovákiai kutatókkal. A fordító szíves elnézését kérjük. Hasonlóképpen figyelmetlenségünk következménye volt, hogy a szerkesztőbizottság névsorából kimaradt a múlt számban Hódi Sándor és Karády Viktor neve. Tőlük időközben már személyesen is bocsánatot kértünk.

Az első szám további mulasztására maga a szerző, Dr. K Lengyel Zsolt hívta fel figyelmünket az alábbi levélben:

„Mély megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy *Keleti Svájc és Erdély 1918-1919. A nagyromán állameszme magyar alternatíváinak történetéhez* című cikkem fordítása jóváhagyásom nélkül jelent meg a »Regio« 1992/1-es számában.

A felelős szerkesztővel kötött megállapodás értelmében eredeti német nyelvű gépiratomat a szerkesztőség megbízottja fordította magyarra. E munka eredményét kísérő levelében, amelyet 1992. február 13-án kaptam kézhez, a felelős szerkesztő imígyen bírálta el: »Sajnos javításra szoruló fordítás készült tanulmányodról, úgy gondoltam, én is ki tudom javítani. Az első nyolc oldal javítását nézd át, ha Neked így megfelel, akkor kérlek, azt hagyd jóvá, illetve piros (egyéb színű) kiegészítésekkel lásd el«.

Minthogy ettől a megoldástól már az első beleolvasás elriasztott, egész tanulmányomat megírtam magyarul, és új, nyomdakész gépiratomat március 5-én, tehát alig három héttel a felkérés után, visszaküldtem a felelős szerkesztőnek. Tudom, hogy küldeményemet megkapta, ezért nem értem, miért nem használta fel? Létezhet szempont, amely egy rossz fordítás leközlését igazolná?

A megjelent cikket az ösfoglalmazvánnyal egybevetve bárki meggyőződhet arról, hogy a fordító nem elég jártas a német tudományos nyelvben, és ráadásul magyarul is hanyagul fogalmaz. Értelmezési tévedéseivel és stílusos pongyolaságaival mondanivalómat több helyütt is eltorzította vagy megváltoztatta. A számos szedési hibáért természetesen nem ő a felelős, miként azért a különösen bosszantó filológiai mulasztásért sem, hogy az idézetek magyar forrásaimból most vissza-, tehát nyelvi jellegükből és értelmükből kifordítva láttak napvilágot, nem pedig eredeti formájukban, úgy ahogy újraírt, majd szélnek eresztett szövegemben olvashatók.